

V

N

Bulletin *Kunsthistorici*

‘Het is hard werken, maar
dat je met zo veel mooie
kunst om mag gaan, is
geweldig.’

Interview met
Sarah de Clercq

P. 4

THEMAKATERN: SECTIE ZELFSTANDIGEN

Beroepsethiek voor
kunsthistorici

P. 13

Collectief onderhandelen
en minimumtarieven:
wat heeft de
kunsthistoricus eraan?

P. 14

Kunsthistoricus en zwanger

P. 22

en meer...

K

Annette de Vries

Kijken naar de horizon!

Na negen mooie jaren verwissel ik per 1 april mijn baan als directeur van Kasteel Duivenvoorde voor de functie van hoofd collecties Dordrechts Museum. Een nieuwe uitdaging in Hollands oudste stad. Ik laat Duivenvoorde met een gerust hart achter en kijk uit naar hetgeen Dordrecht en ik elkaar gaan brengen. Zo'n overgang is ook altijd een goed moment om te ervaren hoe bevrijdend het voelt om iets los te laten, tijdelijk *in between* te zweven en vervolgens een nieuw avontuur aan te gaan. Kijken naar de horizon! Kunstenaars spelen al eeuwenlang in hun voorstellingen met dit schilderachtige element van de compositie en verleiden ons naar den einder te kijken. En wat levert ons dat als beschouwer veel op! Kijk naar die indrukwekkende wolkenluchten of de eindeloosheid van het achterland. Mijmer over dat weggetje in de heuvels of het scheepje aan de horizon? Waar gaat het heen? Zo zouden we vaker ook over ons werk moeten nadenken. Waar ga jij professioneel gezien heen?

Hoe zit het eigenlijk met de mobiliteit op de kunsthistorische arbeidsmarkt? Wie het wereldje een beetje kent, weet het antwoord eigenlijk al. Daar is geen uitgebreid onderzoek voor nodig. De sector heeft zware jaren achter de rug, hetgeen de kansen op mobiliteit - laat staan de instroom van nieuwkomers - niet echt heeft bevorderd. Gelukkig zien we de laatste twee jaar iets meer nieuwe vacatures verschijnen – zie culturelevacatures.nl - maar de spoeling blijft dun. Los van het feitelijk aantal beschikbare banen, zijn kunsthistorici ook niet echt het prototype van de jobhopper. Een beetje voorzichtig en reputatiegevoelig. Tenzij het 'gedwongen' of zelfverkozen jobhoppers zijn, zoals zelfstandige kunsthistorici die van project naar project gaan. Tenminste, als de arbeidsmarkt mee zit.

Toch zouden we er goed aan doen het thema mobiliteit eens op de agenda te plaatsen. Waarom? Mobiliteit daagt mensen uit. Mobiliteit zorgt voor nieuwe inspiratie. Mobiliteit verrijkt kennis en uitwisseling en komt daarmee de Collectie Nederland ten goede. Natuurlijk identificeren we ons allemaal primair met het instituut waarvoor we werken, in ons hart brandt echter het vuur van ons vak. En dat kent geen grenzen. Maar dat vuurtje heeft wel aandacht nodig. Af en toe eens wat porren met een stok of pook, zorgt voor nieuwe zuurstof en een vuurtje zoals een vuurtje hoort te zijn. Geen smeulend hoopje as, maar pittige en kleurrijke vlammen. Maar we zijn het zelf die het stokje in handen hebben! Lees het interview met Sarah de Clercq in dit Bulletin. Zij is onlangs aangetreden als Managing Director van Sotheby's Nederland, maar vertelt ook hoe de verschillende stappen in haar carrière haar leven hebben verrijkt.

Het is gemakkelijker gezegd dan gedaan, maar dat is geen excuus. Het moet toch mogelijk zijn om op een meer systematische schaal bijvoorbeeld een uitwisselingsprogramma voor conservatoren te ontwikkelen, waardoor conservatoren een jaar elders aan de slag gaan of van baan wisselen met een collega? We kennen het fenomeen gastconservator al, dus waarom proberen we die formule niet verder te verbreden? Incidenteel zijn er al eerdere voorbeelden, zoals de tijdelijke en parttime detachering van Ariane van Suchtelen, conservator van het Mauritshuis, voor enkele dagen per week bij het Frans Hals Museum of de tijdelijke detachering van Elmer Kolfin, universitair docent aan de UvA, bij het RKD - Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis. Cross-overs die laten zien dat praktische bezwaren met een beetje goede wil vaak opgelost kunnen worden. Heb je ideeën over een dergelijk uitwisselingsprogramma of mobiliteitsbevordering in het algemeen, mail ze dan naar secretariaat@kunsthistorici.nl. Ik ben benieuwd.

En als we een dergelijk project van de grond trekken, laten we dan ook de zelfstandige kunsthistorici niet vergeten. Zij komen sowieso op

veel verschillende plekken, wat heel verrijkend kan zijn, maar zij betalen ook een prijs. Het nadeel van zelfstandig ondernemerschap zit in de onzekerheden en de geringe betaling. Dit keer treedt de sectie zelfstandigen van de VNK als gastredacteur van het Bulletin op, dus dat betekent aandacht voor uiteenlopende onderwerpen als collectieve belangenbehartiging, minimumtarieven, de vermeende geringe transparantie van selectieprocedures en zwangerschap onder zelfstandigen. Het zijn voorwaar geen saaie kunsthistorici, die zelfstandigen!

Annette de Vries
Voorzitter

Sarah de Clercq

‘Het is hard werken, maar dat je met zo veel mooie kunst om mag gaan, is geweldig.’

Interview met Sarah de Clercq

Sarah de Clercq werd ooit geïnspireerd door de veiling van de Zonnebloemen van Vincent van Gogh in 1987. Nadat ze de veiling met haar ouders op TV zag, wist ze wat ze later wilde doen: zij moest en zou bij een veilinghuis werken. Na haar afstuderen werkte ze enige tijd bij Glerum cs. Kunst en Antiekveilingen als specialist negentiende-eeuwse kunst. Na een overstap naar veilinghuis Christie's ging het snel met haar carrière. In de 17 jaar dat zij er werkte, werd zij onder andere hoofd van de afdeling impressionistische en moderne kunst en later van de afdeling oude meesters en negentiende-eeuwse kunst. Inmiddels werkt zij bij veilinghuis Sotheby's, ditmaal als Managing Director van het Nederlandse kantoor. Het weten wat je wilt in je leven, dat was een belangrijk element in haar succes: ‘Op een gegeven moment moet je gewoon een keuze maken. En als je dat na jaagt dan komt het wel goed.’

Overtuigd door de veiling van de Zonnebloemen

Het was de magie van de veilingzaal die Sarah de Clercq betoverde, die avond dat ze het nieuws keek. ‘Ik weet nog dat ik de veilingzaal zag. Dat waren echt andere tijden: toen gingen de heren nog in jachquet en de dames in mooie jurken met juwelen naar de veiling. Ik was gefascineerd door wat ik daar zag. Dat schilderij bracht natuurlijk ontzettend veel geld op, maar ook de entourage, al die mensen aan de telefoon... Het was een spannende wereld waar ik meer vanaf wilde

We hadden het thuis dus ook vaak over wat 'mooi' is, wat er niet mooi is, waarom dat zo is, enzovoort. Kunst werd veel besproken en zo werd het voor mij iets heel natuurlijks.

weten.' Een keuze voor de kunst was niet geheel onverwacht. Met een moeder als beeldhouwster en een vader die directeur was van het Universiteitsmuseum in Utrecht kreeg kunst thuis altijd al veel aandacht. 'Ik kom uit een gezin waar kunst heel belangrijk is. Aan mijn vaders zijde van de familie zijn al eeuwen lang kunstverzamelaars, dus daar was altijd kunst aanwezig en werd er veel over gepraat. Mijn moeders zijde is meer creatief. We hadden het thuis dus ook vaak over wat 'mooi' is, wat er niet mooi is, waarom dat zo is, enzovoort. Kunst werd veel besproken en zo werd het voor mij iets heel natuurlijks.'

Nooit spijt gehad

Sarah heeft nooit spijt gehad van haar keuze voor het veilingwezen. Aan het begin twijfelde haar omgeving hier nog wel eens aan, voornamelijk vanwege de ongemakkelijke relatie tussen geld en kunst. 'In die tijd, en nu nog steeds, waren kunst en geld een lastige combinatie. Tegelijkertijd bestaat kunst juist mede dankzij mensen die het hebben willen financieren, dus ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Kunsthistorisch gezien is het ook erg interessant. Pas rond het midden van de negentiende eeuw gaan mensen meer 'eigen' werk maken en wordt *l'art pour l'art* mogelijk. Op dat moment gaan kunstenaars mensen doen wat ze mooi vinden omdat het dan ook kán. Dat vond ik altijd een heel interessant gegeven.' Om zeker te weten dat ze niet liever bij een museum wilde werken, liep zij stage bij het Fries Museum en het Haags Gemeentemuseum. Maar het veilingwezen liet haar niet los. Al tijdens haar studie werkte ze bij een lokaal veilinghuis en zo kwam ze in contact met allerlei verzamelaars. 'Die gepassioneerde verzamelaars konden mij zo

veel meer vertellen dan boeken. Het is zo anders om objecten in je handen te hebben en te kijken: Is het echt? Is het niet echt? In mijn beleving was het veilingwezen een levendige en spannende wereld. Omdat ik het kunsthistorische wel erg belangrijk vind, ben ik ernaast wel altijd blijven schrijven en heb ik veel contact gehouden met musea.'

Het is zo anders om objecten in je handen te hebben en te kijken: Is het echt? Is het niet echt?

Managing Director bij Sotheby's

Haar specialisme in de kunst van de negentiende eeuw en van de vroege twintigste eeuw is na 18 jaar in het vak verbreed, al blijft de periode rond de negentiende eeuw haar passie. Met een drukke baan als Managing Director bij Sotheby's Nederland is het lastiger om haar specialisme uit te oefenen, maar gelukkig kan ze

haar kennis en vaardigheden op dat gebied nog volop inzetten. 'Omdat ik beëdigd taxateur ben, word ik ook vaak in die hoedanigheid gevraagd. In mijn nieuwe functie komen daar ook nog nieuwe vakgebieden bij, zoals juwelen, design en de hedendaagse kunst. Tot voor kort vond ik dat vaak toch ingewikkeld om hedendaagse kunst te duiden. Bij de kunst van de negentiende en twintigste eeuw gaat het vooral om vakmanschap en is een kunstwerk goed als een kunstenaar iets bijzonder moois gemaakt heeft. Bij hedendaagse kunst gaat het om hele andere dingen: het conceptuele, de gedachte erachter. Dat is een andere manier van kijken. Ik vind dat wel heel interessant.'

Lastige sector, toen én nu

Na haar afstuderen werkte Sarah hard om zich neer te zetten in de kunsthistorische sector. Ze schreef een boekje over beeldhouwers en deed projecten voor Museum Beelden aan Zee en Panorama Mesdag. Alle openingen, partijen en symposia probeerde ze te bezoeken. De sleutel was het praten met alle mensen

Je netwerk is erg belangrijk. Dat merk ik nog steeds en dat probeer ik studenten ook mee te geven. Het helpt als je af en toe de stoute schoenen aantrekt en zegt: 'Joe, hier ben ik'.

die mogelijk iets voor haar konden betekenen. 'Je netwerk is erg belangrijk. Dat merk ik nog steeds en dat probeer ik studenten ook mee te geven. Het helpt als je af en toe de stoute schoenen aantrekt en zegt: 'Joe, hier ben ik'.' Op de universiteit mag aan dit soort vaardigheden meer aandacht besteed worden, vindt ze. Ze erkent dat het lastig is en blijft om als kunsthistoricus succesvol te worden. Dat studenten tegenwoordig sneller een afstudeerichting en een periode moeten kiezen, maakt het moeilijker. Precies weten wát je wilt doen is in deze lastige tijden cruciaal. 'Ik weet hoe moeilijk het is in deze

wereld. Tegelijkertijd zeg ik ook altijd: als je iets wilt, dan lukt het je ook. Maar als je dat niet weet, dan wordt het meteen heel ingewikkeld. De ogenschijnlijk eindeloze stages die tegenwoordig gevraagd worden van toekomstige kunsthistorici beschouwt ze als een tweesnijdend zwaard. 'Het is zuur dat er mensen afvallen die het bijvoorbeeld financieel niet rond krijgen. Aan de andere kant zijn stages heel belangrijk, omdat het helpt ontdekken en toespitsen op wat je echt wil. Het geeft je kijkjes in de keuken die niet iedereen heeft en waar je dan toch uiteindelijk profijt van hebt.'

Connaisseurschap en specialisatie

Dat er veel minder ruimte is dan vroeger voor studenten om langer te doen over hun studie zorgt er ook voor dat de daadwerkelijke specialisatie van kunsthistorici echt na de opleiding plaatsvindt. De studie geeft nu ook veel minder ruimte voor verbreding die er eerder wel was, waardoor Sarah bijvoorbeeld een jaar vakken over bedrijfskunde kon volgen. De opleiding Kunstgeschiedenis is daarnaast selectief in wat er aan

bod komt, al kan je op de universiteit ook niet alles leren. 'Het is mooi om vanuit de boeken en de musea over kunst te leren, maar uiteindelijk zijn de achterkant van een werk en de praktijk minstens zo belangrijk als je een kenner wil worden. Op de universiteit gaat de aandacht volledig naar de topstukken, maar pas in de praktijk kom je erachter dat een oeuvre meestal veel uitgebreider en gevarieerder is. Zo heeft een kunstenaar bijvoorbeeld een vroege periode, een late periode en bijvoorbeeld werken specifiek gemaakt voor de markt.. Dat is allemaal onderdeel van het oeuvre. Dit leer je niet op de universiteit, maar pas in de praktijk. Want als je die andere

Op de universiteit gaat de aandacht volledig naar de topstukken, maar pas in de praktijk kom je erachter dat een oeuvre meestal veel uitgebreider en gevarieerder is.

Want als je die andere werken gaat bekijken en naast de topstukken legt, dan ga je je oog ontwikkelen en snap je pas waarom een schilder opeens dat ene topstuk gemaakt heeft.

werken gaat bekijken en naast de topstukken legt, dan ga je je oog ontwikkelen en snap je pas waarom een schilder opeens dat ene topstuk gemaakt heeft.'

Hoogtepunt

Is er in haar carrière een moment geweest dat de veiling van De Zonnebloemen ooit heeft gegeven? Er zijn er meerdere geweest, vertelt ze, maar een favoriet voorbeeld is het schilderij van Barend Cornelis Koekkoek. Het schilderij was ooit in 1843 rechtstreeks gekocht van de kunstenaar en was eigendom van een verarmde Schotse familie van adellijke afkomst. Om het veilig

te houden, bewaarden de eigenaren het werk in een houten kist met dekens onder een bed. Dat is waar Sarah de Clercq het werk uiteindelijk aantrof, wonderbaarlijk genoeg in perfecte staat. Het schilderij werd uiteindelijk verkocht voor anderhalf miljoen euro, terwijl de familie vol spanning toekeek op de eerste rij. Een week daarna werd de poster van de veiling naar de familie opgestuurd. 'Toen belde de man en hij zei: "Ik ben zo gelukkig, we kunnen nu eindelijk het schilderij ophangen". De poster hadden ze ingelijst boven de bank gehangen: dat durfden ze daarvoor niet met het echte werk. Ze hadden nu geld op de bank en geen zorgen meer. Dat is gewoon ontzettend gaaf, dat hele proces van het ontdekken, een succesvolle veiling, mensen blij.... Zo zijn er best wel veel momenten. Het is hard werken, maar dat je met zo veel mooie kunst om mag gaan, is geweldig.'

Internationalisering en digitalisering

De wereld om ons heen verandert snel en dat heeft gevolgen voor veilinghuizen én kunsthistorici. Internationalisering zorgt

Barend Cornelis Koekkoek, *Late afternoon with numerous skaters by a town*, 1843, olie op paneel, 66 x 81 cm.

ervoor dat veilinghuizen een andere koers gaan varen. Tot de vorige eeuw lag de nadruk op Europa en Londen, maar nu komen daar snel nieuwe aandachtsgebieden bij. Kantoren in het Midden-Oosten, India en natuurlijk Singapore en Hong Kong zijn daar voorbeelden van. In deze regio's zit bovendien de meeste

groei en dat heeft gevolgen voor de kunstmarkt. Zo was er vanuit Azië de laatste jaren veel aandacht voor Europese kunst en werd er ook kunst teruggehaald uit Europa. Ook social media dragen bij aan deze veranderingen: 'Door de mogelijkheden van social media kan je overal kopen: als jij iets leuks ziet in een veiling

in Hong Kong, dan kan je online meebieden en dan wordt het opgestuurd.' Zulke digitale ontwikkelingen zijn niet tegen te houden en Sotheby's zet er dan ook actief op in. Zo wordt er inmiddels steeds meer met data-informatie gewerkt en verwacht Sarah ook dat dit in de toekomst door zal zetten. Toch zal kunsthistorische expertise nodig blijven. 'Vroeger ging je naar een winkeltje in de Spiegelstraat, een beetje rondsnoffen en kocht je iets. Dat doen mensen tegenwoordig niet meer. Iedereen wil online kopen. Wat daar weer het gevaar is, is dat de expertise in het gedrang komt. Daarom zullen veilinghuizen als Sotheby's en Christie's ook altijd wel blijven bestaan, daar zit immers de expertise. Want er wordt ook een boel onzin verkocht. Hoe je dát gaat keurmerken, dat gaat zich nu vormen en dat wordt best spannend.'

Kennis in het gedrang

De veranderingen hebben ook gevolgen voor het vak van de kunsthistoricus. 'Ik denk dat er altijd vraag blijft naar mensen die hun vak heel goed beheersen en die veel weten van een kleine niche.

Maar er zijn wel golven. Een goed voorbeeld is Nederlands meubilair - daar is eigenlijk nauwelijks nog aandacht voor. Alle interieurs zijn veranderd en iedereen wil strak, wit en design. Die hele smaakverandering heeft ontzettend veel effect gehad op de kennis. Vroeger werkten er bijvoorbeeld wel zes specialisten aan een meubelveriling bij 'Sotheby's. Die kennis is nu grotendeels verdwenen. Dus trendontwikkeling en de veranderingen in de markt hebben gevolgen voor het connoisseurschap. Ook merk ik bij de studenten die ik spreek dat er een enorme drang is naar de hedendaagse kunst. Er is over het algemeen minder interesse in de Oude Meesters of in de negentiende eeuw. De belangrijkste reden hiervoor is dat echte goeie stukken steeds schaarser worden. Maar als er echt een goed schilderij op de markt komt, brengt het een goede prijs op. Kijk maar naar de Salvador Mundi van Da Vinci die afgelopen najaar verkocht werd voor \$450.3 miljoen. Ook de enorme interesse voor Oude Meesters uit het Midden Oosten en Azië zorgt ervoor dat topstukken nog altijd records

breken. Dat baart me zorgen, want ik hoop dat er voldoende ruimte blijft om hierover te leren voor degenen die deze interesse wel hebben. Er is ook sprake van een verschraving in de handel, omdat veel kunsthändels over de kop zijn gegaan. Veel expertise is daardoor verplaatst naar het buitenland. Dan wordt het heel moeilijk voor jonge mensen om te leren over kunst waarover geen expertise meer aanwezig is. Daarnaast zie je bijvoorbeeld dat er voor hedendaagse kunst een ander soort specialisme nodig is. Voor mijn specialisme is het zo dat - hoe langer je mee loopt en hoe meer je hebt gezien - je meer gaat herkennen en je kennis verbetert. De hedendaagse kunstwereld daarentegen is echt een ander soort connoisseurschap. Een groot verschil is dat er veel van is en dat het nog altijd gemaakt wordt en dat prijzen is een hele korte tijd kunnen veranderen. Maar de verzamelaars zijn even gepassioneerd en ook vaak echte kenners in hun vakgebied'.

Jonge verzamelaars

Toch ziet ze ook positieve ontwikkelingen. 'Wat ik iedereen

Want als je Nederland vergelijkt met andere landen, zijn we toch best iets terughoudender en conservatiever. We durven niet zo snel veel geld uit te geven aan iets moois.

zou toewensen is meer kunst om je heen. Niet alleen in de musea, maar ook thuis. Gelukkig merk ik dat er meer interesse begint te komen om zelf kunst te kopen. Mensen zijn vaak eerst erg angstig, omdat het heel moeilijk is om te bepalen wat ze mooi vinden en vervolgens vaak niet weten waar ze heen moeten. Wie moet je kiezen? Is het een goede prijs? Wij proberen daarin natuurlijk te helpen, net als andere partijen zoals *advisors and decorators*. Wat ik nu zie is dat er gelukkig een steeds groter wordende groep jonge verzamelaars is die geïnteresseerd is om kunst te kopen. Social media helpen

daarbij ook, omdat hiermee makkelijk informatie te vinden is. Dat vind ik een hele positieve ontwikkeling en ik hoop ook dat dit doorzet. Want als je Nederland vergelijkt met andere landen, zijn we toch best iets terughoudender en conservatiever. We durven niet zo snel veel geld uit te geven aan iets moois. Terwijl mensen wel een dure auto of keuken kopen. Dat vind ik vaak heel raar. Hoe kan je dat nou wel doen, terwijl je ook voor een paar duizend of zelfs een paar honderd euro je hele mooie kunst kan kopen? Maar de interesse groeit, dus er is hoop.'

Even voorstellen:

Marie Baarspul, algemeen bestuurslid VNK en voorzitter sectie Educatie

Marie Baarspul volgde Kunstgeschiedenis van de Middeleeuwen aan de Universiteit van Amsterdam, waar ze in 2000 cum laude afstudeerde. Al tijdens haar studie werkte ze als educatief tekstschrijver in het Rijksmuseum en vervolgens in het Van Gogh Museum en bij Erfgoedhuis Utrecht (nu LEU). In 2005 startte Marie haar eigen tekst- en redactie bureau *Een woord, een beeld*, dat zich richt op de overdracht van wetenschappelijke inhoud op vele doelgroepen. *Een woord, een beeld* levert teksten en educatieve producten over cultureel erfgoed, met name kunst en geschiedenis, voor diverse media. Marie werkt voor diverse kleine en grote opdrachtgevers in de museumwereld en daarbuiten. Ze is al jaren als gastdocent verbonden aan de Reinwardt Academie, waar ze de module *Tektschrijven in musea* verzorgt in de minor Publiek en media.

Door welk kunstwerk besloot je kunsthistoricus te worden?

Eigenlijk begon die belangstelling al op de kunstacademie (eerste-graads lerarenopleiding), waar ik kunstgeschiedenis kreeg van Rogier Unger. Daar is het kiempje gelegd. En in het Stedelijk, waar ik uren (zo lijkt het) doorbracht voor de schilderijen van Willem de Kooning. Grappig wel dat ik tijdens mijn studie kunstgeschiedenis voor de richting Middeleeuwen koos: ik voel me het beste in de rol van generalist...

Wat daagt jou het meest uit in je werk als kunsthistoricus?

De overdracht van specialistisch wetenschappelijk onderzoek naar toegankelijke teksten voor een breed publiek; die 'vertaling' te mogen maken en daarbij kennis te nemen van de kunstgeschiedenis in zoveel mogelijk verschillende perioden.

Wat betekent de VNK voor jou?

Ik vind het prettig om bij een beroepsvereniging te horen, misschien juist omdat ik zzp'er ben. Om zo contact te houden met de rest van het veld, ideeën op te doen, bij te scholen, en wat al niet meer!

Even voorstellen:

Kirsten Derks, samensteller VNK bibliografie 2018

Kirsten Derks studeerde kunstgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Haar doel was schilderijenrestaurator te worden, maar tijdens de bachelor werd haar interesse in zogenoemde technische kunstgeschiedenis gewekt. Na haar bachelor ging Kirsten naar de Universiteit van Amsterdam om de master Technical Art History te volgen. Tijdens haar studie heeft ze stage gelopen bij het Mauritshuis, het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen en bij de National Gallery of Art, Washington. Eind 2017 studeerde Kirsten af op het onderwerp verkleuring in het oeuvre van de Vlaamse schilder Joachim Beuckelaer (1533-1574). Momenteel werkt Kirsten aan de VNK bibliografie van 2018 – Beeldende kunst en kunstnijverheid tot 1550 - en is ze bezig met het voorbereiden van een proefschrift.

Door welk kunstwerk besloot je kunsthistoricus te worden?

De schilderijen van Matisse vond (en vind) ik zo prachtig, met name *Red Room (Harmony in Red)* uit 1908-1909. Zijn werken hadden een grote aantrekkingskracht op me toen ik mijn eerste vakken kunstgeschiedenis volgde. Aanvankelijk begreep ik de (abstracte) kunst van het begin van de 20ste eeuw niet zo goed, en ik wilde er graag meer van weten en alles goed begrijpen. Dit is voor mij de reden geweest om kunstgeschiedenis te gaan studeren. Tijdens mijn studie kwam ik erachter dat moderne kunst wel leuk was, maar lang niet zo interessant als oude kunst.

Wat daagt jou het meest uit in het vak van kunsthistoricus?

Kunsthistorisch onderzoek doen vind ik het meest uitdagend: om binnen een uitgebreid onderzoek naar een kunstwerk, elk deelonderzoek goed te interpreteren en goed in zijn context te plaatsen, zodat er uiteindelijk een genuanceerd en zo compleet mogelijk antwoord komt op je

onderzoeksvraag. Je moet met zoveel dingen rekening houden, zoveel zaken onderzoeken, alles vanuit verschillende invalshoeken benaderen. Je wilt natuurlijk alles tot op de bodem uitzoeken, maar daar heb je vaak de tijd niet voor. Dat kan soms wel eens lastig zijn.

Wat betekent de VNK voor jou?

Voor mij is de VNK een handige organisatie waarmee ik mijn netwerk kan vergroten. De vereniging organiseert leuke activiteiten waar ik andere kunsthistorici tegen kom. Ik vind het erg leuk om te ontdekken waar andere kunsthistorici werken en mee bezig zijn. De VNK is voor mij hiervoor de perfecte ontmoetingsplek.

Nieuwe website

In februari was het zo ver: de nieuwe VNK website werd gelanceerd! De oude site was hoognodig toe aan een technische update en kon ook wel een re-styling gebruiken. Omdat we niet voor niets kunsthistorici zijn, heeft het bestuur gekozen voor

een nieuwe vormgeving waarin telkens een detail van een kunstwerk centraal staat. Naast een overzichtelijker indeling is er één verschil met de oude website: het online ledenbestand is niet meer teruggekeerd. De informatie was niet volledig en verouderde

snel. Bovendien zijn de meeste kunsthistorici tegenwoordig via LinkedIn te vinden. Daarnaast bleek dat de informatie soms voor oneigenlijke doeleinden gebruikt werd. Verder is er aan de inhoud van de website weinig veranderd: je vindt er nog steeds

nieuws vanuit de VNK, relevante informatie over de beroepspraktijk en interessante nieuwtjes uit het veld. Wij zijn erg trots op het resultaat en nodigen iedereen snel een kijkje te nemen op **www.kunsthistorici.nl**!

**THEMAKATERN:
SECTIE ZELFSTANDIGEN**

Column:

Beroepsethiek voor kunsthistorici

De mate van professionaliteit van een discipline is af te lezen aan haar standaard voor integriteit en transparantie. Nog niet zo lang geleden heeft de KNHG podium gegeven aan het thema beroepsethiek voor historici. Nu kun je zeggen dat kunsthistorici daar logischerwijs onder vallen, maar in de praktijk is dit een verschil van dag en nacht. Een richtlijn of code voor de kunsthistorische beroepspraktijk zou dan ook geen overbodige luxe zijn. Toch is het een lastig thema in een gesloten wereld als de kunsthistorische, waarin vooral de esthetische was wordt buiten gehangen.

Een paar voorbeelden om de gedachten te scherpen. Eerder dit jaar werd de vacature voor een conservator in Kasteel de Haar voortijdig verwijderd omdat men een vroegere collega de baan gunde. Museum Gouda had een conservator in dienst die was toegezegd de oudgediende op te volgen, maar soms willen nieuwe museumdirecteuren een eigen entourage: de conservator

werkt er nu niet meer. Natuurlijk kennen we de belangenverstrengeling in het Stedelijk Museum Amsterdam en het Mauritshuis was onlangs creatief met haar marketing door een schildrij toe te dichten aan Jan Steen. Het leverde perfecte publiciteit op, ware het niet dat in recente literatuur het werk reeds als Steen vermeld stond. Dergelijke zaken verdienen niet de schoonheidsprijs. In dat licht was het verfrissend om in een vierdelige documentaire de openhartige stijl van de directeur van Hermitage Amsterdam te zien. Ze heeft duidelijk een broertje dood aan kaarten tegen de borst. Navolgenswaardig zou ik zeggen.

Naming zou niet moet resulteren in *shaming*, maar in een consequente reflectie op en controle van bijvoorbeeld de bestaande codes van behoorlijk bestuur en culturele diversiteit. En belangrijk: wat zijn de gevolgen bij een eventuele afwijking? Denk dan vooral aan conflicterende belangen tussen de diverse kunsthistorische

velden. Zou juist de VNK – die al deze partijen middels de secties vertegenwoordigt – een belangrijke rol hierin kunnen spelen? Het zou allereerst gaan om signalering en initiëren van het debat en vervolgens het faciliteren van een nieuwe code beroepsethiek voor kunsthistorici.

Ook voor zelfstandige kunsthistorici zou dit moeten gelden. Ik spreek uit ervaring dat werkzaamheden voor opdrachtgevers soms een explicietere verantwoording vragen dan gebruikelijk. Een kunsthandelaar kan soepeler met de toeschrijving van een kunstvoorwerp omgaan dan de freelance onderzoeker voor ogen heeft. Een richtlijn zou voor beide partijen nuttig zijn, zodat je die kan toepassen of uitleggen waarom ervan afgeweken wordt. En wat te denken van onderhandelingen over een redelijke prijs voor je diensten? In dit katern, verzorgd vanuit de VNK-sectie Zelfstandige Kunsthistorici, gaat Samantha Hoekema in op de kabinetsplannen om

minimumtarieven voor zzp'ers in te voeren en of dat wel zo gunstig is voor de ondernemende kunsthistoricus. Wie weet passeert dit thema wel de revue tijdens onze eerste VNK-borrel voor zelfstandigen op 13 april a.s. (zie de aankondiging van Karlijn de Jong).

Op 2 maart hadden we al een openhartige middag met twee zelfstandige curatoren in Museum MORE, waarvan in dit katern verslag wordt gedaan. Marion van der Marel – binnenkort vervangend (en per 1 januari 2019 de nieuwe) penningmeester van de VNK – schrijft over haar dubbele achtergrond als kunsthistoricus en bedrijfseconoom, en over het belang van een gezonde bedrijfsvoering in culturele instellingen. En wat hebben Erasmus, zwangerschap en een muis met dit alles te maken? Niet zo veel, maar lees vooral de column van Sophia Zürcher.

Menno Jonker
Voorzitter Sectie Zelfstandige
Kunsthistorici

Collectief onderhandelen en minimumtarieven: wat heeft de kunsthistoricus eraan?

door Samantha Hoekema

Illustratie door Kevin Scholtze

Afgelopen november werd een motie aangenomen in de Tweede Kamer die het mogelijk moet maken voor zelfstandigen in de culturele sector om collectief te onderhandelen over hun arbeidsvoorwaarden. Gecombineerd met het in het regeerakkoord vermelde voornemen om minimumtarieven in te voeren voor kleine zelfstandigen, zou dit de culturele sector op zijn kop kunnen zetten. Aanvankelijk was ik heel enthousiast toen ik dit las. In de begindagen van mijn eigen ondernemerschap werkte ik namelijk dikwijls voor veel te lage tarieven. Zou de motie kunnen betekenen dat ondernemers in ons vakgebied niet meer onderaan de ladder hoeven te beginnen? Uit een rondvraag en gevonden achtergrondinformatie bleek dat mijn optimisme toch niet helemaal terecht was.

Corinne Ellemeet en Lodewijk Asscher dienden tijdens het Wetgevingsoverleg van 13 november 2017 een motie in, waarin de Kamer werd verzocht om “experimenteeruimte te creëren opdat zzp’ers werkzaam in de culturele en creatieve sector collectief kunnen onderhandelen”.¹ Dat deden zij naar aanleiding van *Passie Gewaardeerd*, een adviesrapport van de Sociaal-Economische Raad en de Raad voor Cultuur.²

Een van de constatering in het rapport is dat de arbeidsmarktpositie en de onderhandelingspositie van zzp’ers in de culturele sector zwak is en dat de Europese mededingingswet een belemmering vormt om deze te verbeteren. Volgens deze wet zijn prijsafspraken verboden omdat ze de concurrentie beperken, maar in het rapport wordt geconstateerd dat dit juist een van de redenen is waardoor de inkomens in de sector zo laag liggen. Nu de motie tot collectief onderhandelen is aangenomen door een meerderheid van de Kamerleden, moet de intentie daarvan worden uitgevoerd. Omdat het echter een

verandering van een wet betreft, kan het nog wel even duren voordat de experimenteeruimte (oftewel proefperiode) is doorgevoerd.

De culturele sector kan in de tussentijd alvast een voorbeeld nemen aan de richtlijn kunstenaars-honoraria.³ Deze richtlijn kwam tot stand nadat uit onderzoek bleek dat kunstenaars vaak alleen een onkostenvergoeding krijgen voor hun werk aan tentoonstellingen zonder verkoopdoel. De richtlijn is het resultaat van een goed staaltje samenwerking, in dit geval tussen de belangenbehartiger van presentatie-instellingen en diverse kunstenaarsverenigingen.⁴ Het geeft concrete handvatten voor het vaststellen van de vergoeding voor werkzaamheden van een kunstenaar in het kader van een tentoonstelling, los van een onkostenvergoeding. Een van die handvatten is een calculator die een indicatie van het honorarium per kunstenaar per tentoonstelling geeft.⁵ De kracht van deze richtlijn ligt erin dat de toepassing ervan in zijn geheel niet verplicht is en open staat voor bijstelling.

Hoewel de Museumvereniging, bijvoorbeeld, de richtlijn niet onderschrijft, zijn er ruim vijftientig individuele musea die het convenant wél ondertekenden. Zij geven daarmee aan de richtlijn toe te zullen passen waar mogelijk.⁶ Bovendien geeft de calculator een concreet bedrag aan, maar met de expliciete vermelding dat dit slechts een indicatie is. Er kan dus nog door beide kanten onderhandeld worden. Ook presentatie-instellingen die niet tekenden, kunstenaars, en andere betrokkenen, kunnen de calculator toepassen in het geval van samenwerking.

—

Het minimumtarief is dus een pressiemiddel richting werkgevers om schijnzelfstandigheid te voorkomen.

—

De totstandkoming van een dergelijk breed gedragen convenant vereist een sterke en eendrachtige branchevereniging en duidelijk gedefinieerde partijen.

Zelfstandige kunsthistorici kunnen zich echter per opdracht verenigd zien in verschillende belangenverenigingen en hebben zeer uiteenlopende opdrachtgevers. Zij zouden wellicht aanspraak kunnen maken op de Fair Practice Code, die op dit moment ontwikkeld wordt door Kunsten ‘92, de bovensectorale belangenvereniging voor kunst, cultuur en erfgoed. Deze code beoogt een door een brede vertegenwoordiging van culturele en creatieve professionals overeengekomen normatief kader te zijn voor duurzaam, eerlijk en transparant ondernemen en werken in kunst, cultuur en creatieve industrie.⁷ Het biedt onder andere een handreiking voor verantwoord marktgedrag, maar zal waarschijnlijk niet zulke concrete aanbevelingen bevatten als de voornoemde richtlijn, omdat het een veel breder veld beslaat. Wel heeft minister van Cultuur Ingrid van Engelshoven in haar Cultuurbrief van 12 maart jl. aangegeven dat ze overweegt om het naleven van de Fair Practice Code door gesubsidieerde instellingen in de toekomst als voorwaarde te gaan stellen voor het verlenen van subsidie.

Het huidige kabinet lijkt echter nog een stapje verder te willen gaan door minimumtarieven vast te leggen.⁸ De werkgevers- en werknemersorganisatie van architecten, Stichting Fonds Architectenbureaus (SFA), probeerde dit in 2015 al, toen zij voorstelde minimumtarieven voor zzp'ers in de cao op te nemen. De gedachte was dat met een minimum van slechts anderhalf keer het uurtarief van een vergelijkbare collega in loondienst, de zelfstandige genoeg inkomen zou vergaren om zich te kunnen verzekeren en om een pensioen op te bouwen. De Autoriteit Consument en Markt, die toezicht houdt op de naleving van de mededingingswet, stak daar destijds een stokje voor wegens kartelvorming, maar met het regeerakkoord zet het nieuwe kabinet een voorzichtige stap in de richting die minimumtarieven mogelijk maakt.

“Met een tarief van ongeveer 18 euro per uur voor een zelfstandige komt een werkgever zo'n beetje uit op wat hij, inclusief werkgeverslasten, ook kwijt is voor een werknemer die het

minimumloon van 10 euro bruto per uur verdient,” aldus arbeids-econoom Ronald Dekker.⁹ Als het aan het kabinet ligt, dienen zelfstandigen die dit uurtarief niet halen, voortaan te worden behandeld als werknemers. Dat betekent dus dat hun opdrachtgever alsnog werknemersverzekeringen moet betalen, evenals vakantiegeld en pensioen, terwijl de opdrachtnemer zijn ondernemersfaciliteiten, zoals de zelfstandigenaftrek, verliest. Het voornemen van het kabinet komt waarschijnlijk voort uit de discussie die al enige tijd loopt rondom maaltijdbezorgdiensten zoals Deliveroo, die geen koeriers meer in loondienst nemen maar alleen nog op zzp-basis willen inzetten.¹⁰ Het minimumtarief is dus een pressiemiddel richting werkgevers om schijnzelfstandigheid te voorkomen.

Maar minimumtarieven kunnen van invloed zijn op alle ondernemers. Stel dat je gebruikelijke tarief voor een bepaalde soort opdracht rond de 50 euro per uur ligt, kan de opdrachtgever zich dan ook beroepen op het minimumtarief en eisen dat je je

Het kernprobleem is een te lage zelfwaardering van een deel van onze creatieve professionals

tarief verlaagt? Suzanne Leclaire Noteborn, ondernemer en verbinder tussen creatieve professionals en organisaties enbedrijven, stelt dat de maatregel niet zal bijdragen aan het oplossen van het dieperliggende probleem: “Het kernprobleem is een te lage zelfwaardering van een deel van onze creatieve professionals,” schrijft zij desgevraagd. “We hebben kunstenaars en creatieve professionals keihard nodig om vraagstukken van nu en de toekomst op vernieuwende wijze te kunnen beantwoorden. In een systeem waarin het verkrijgen van subsidie en steun decennialang het hoogste goed was, is de waardering van kunstenaarschap en creativiteit bij zowel de professionals zelf als hun opdrachtgevers achtergebleven. Hier komt langzaam verandering in. Een door de overheid opgelegd minimumtarief

bevestigt het ‘oude’ denken en zal de ontwikkeling naar een sector met meer (eigen)waarde eerder tegenwerken dan helpen.”

Freelance curator en auteur Marieke Jooren, bestuurslid van de sectie Zelfstandigen van de VNK, vult aan: “Bij beter voor jezelf opkomen hoort een juist begrip van de waarde van je werk en de rechten die je daarop hebt. Ik denk dat het in onze branche veel belangrijker is dat we onze mentaliteit veranderen en ons als freelancers ook daadwerkelijk opstellen als mondige ondernemers, in plaats van ons te willen beroepen op een minimum- of collectief tarief. Je kunt nu ook al ruggespraak over tarieven houden met een vakgenoot. Daar is geen wet voor nodig, want het is geen prijsafspraken.” Diverse belangenorganisaties voor zzp'ers zijn ook verklaard tegenstander van minimumtarieven. “Marktwerking en dus onderhandelen over tarieven is ook een prikkel om zo goed mogelijk werk te leveren. Dat hoort bij het ondernemerschap”, verklaart Denis Maessen van het Platform Zelfstandig Ondernemers.¹¹

Een goed voorbeeld over het bewaken van de kwaliteit van je werk en de hoogte van je tarief komt van kunstjournalist en redacteur Sophia Zürcher, eveneens bestuurslid van de sectie Zelfstandigen: “Ik kreeg een keer de vraag van een kunstbeurs of ik een redactionele klus wilde doen voor een ‘lumpsum’. Ik heb toen uitgerekend hoeveel uur ik eraan kwijt zou zijn en kwam daarmee uit op een uurtarief dat ik te laag vond. Ze stonden niet open voor onderhandelingen. Toen heb ik de opdracht niet aangenomen, en ze hebben toen iemand anders gevonden die het wel voor dat tarief deed (of sneller werkt?).” Dit voorbeeld brengt nog een bezwaar tegen minimumtarieven voor het voetlicht, namelijk dat minimumtarieven per uur voor veel zelfstandige kunsthistorici simpelweg niet toepasbaar zijn, omdat zij per opdracht of per woord betaald krijgen.

Marieke Jooren licht toe: “Iedereen die wel eens een artikel of catalogustekst heeft geschreven, weet dat per woord betaald krijgen weinig lucratief kan zijn. Er gaat immers vaak grondig

Iedereen die wel eens een artikel of catalogustekst heeft geschreven, weet dat per woord betaald krijgen weinig lucratief kan zijn

onderzoek en ander voorwerk aan het werkelijke schrijven vooraf. Als je daardoor onder de 18 euro per uur uitkomt zou je, volgens de plannen van het kabinet, niet meer als ondernemer gezien worden. Maar dergelijke opdrachten kunnen voor de ondernemer een investering in het eigen bedrijf zijn: je actualiseert of specialiseert je kennis over een bepaald onderwerp, je kunt een interessante publicatie bijschrijven op je cv, je breidt je netwerk uit, en ga zo maar door. De vrijheid om te werken voor een tarief dat je zelf acceptabel vindt, behoort tot de kern van het ondernemerschap.”

Tegelijkertijd gaan er stemmen op om ook een maximumtarief in te voeren. Rob de Laat, voorzitter

van de belangenvereniging van intermediairs (Bovib), pleit voor een maximumtarief van slechts 60 euro per uur.¹² Dit voorstel *an sich* is natuurlijk al bijzonder, maar het tarief dat De Laat voorstelt is bovendien ronduit onrealistisch. Wiskundige Ionica Smeets rekende al eens uit wat haar minimumtarief eigenlijk zou moeten zijn en dat ligt met 65 euro per uur boven het voorgestelde maximumtarief.¹³ Dat is voor een academisch geschoold persoon, die al zijn belastingen, verzekeringen, buffers, zakelijke kosten, en ziekte- en vakantiedagen zelf moet bekostigen, toch geen onredelijk bedrag.

Het feit blijft dat onderbetaling binnen de culturele sector een reëel probleem is dat ook zelfstandige kunsthistorici treft.

Het feit blijft dat onderbetaling binnen de culturele sector een reëel probleem is dat ook zelfstandige kunsthistorici treft. Dit kan inderdaad worden tegengegaan door

collectief onderhandelen mogelijk te maken, maar minimum- en maximumtarieven invoeren gaat te ver. Dit maakt inbreuk op de essentie van het ondernemerschap: de vrijheid om je werk in te richten zoals je dat zelf passend vindt, onder voorwaarden die voor jou acceptabel zijn. Maar ook zonder een uitzondering op de mededingingswet zijn er dingen die verbetering kunnen brengen. Denk bijvoorbeeld aan een initiatief zoals het kunstenaarshonorarium, toegespitst op de werkzaamheden van zelfstandige kunsthistorici – voor zover zij over een kam te scheren zijn. Dit geeft een positief signaal af over de waarde van het werk van de creatieve ondernemer, én daarmee behoud je de ruimte om te onderhandelen over arbeidsvoorwaarden.

Maar de belangrijkste stap is er – heel toepasselijk – één die je zelf kunt maken. Bepaal de waarde van je werk door eens uit te rekenen wat je per uur zou moeten vragen als je, naast een modaal bedrag voor je levensonderhoud, al je zakelijke kosten, verzekeringen, belasting, pensioen en financiële buffers voor ziekte, vakantie

en perioden met minder werk doorberekent naar het aantal uren dat je per jaar kunt declareren. En wees je vooral bewust van wat je je opdrachtgevers levert aan kennis, ervaring en contacten, want jouw werk voorziet immers in hún behoefte. Zodra je deze twee zaken op een rijtje hebt, kun je met overtuiging je waarde overbrengen op de opdrachtgever en sta je sterk in de onderhandeling.

Samantha Hoekema
Zelfstandig Kunsthistoricus,
SAM Art Mediation

- 1 <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1eyo/vkjp1n1asgxu>
- 2 In *Passie Gewaardeerd* staan concrete voorstellen om het verdienvermogen in de sector te vergroten, de inkomenszekerheid te verbeteren, scholing te bevorderen en het overleg tussen werkgevers en de vakbeweging te versterken. Zie het adviesrapport: <https://www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2010-2019/2017/passie-gewaardeerd.aspx>
- 3 Zie <http://kunstenaarshonorarium.nl/>
- 4 Initiatiefnemers van de richtlijn zijn de Beroepsvereniging van Beeldend Kunstenaars, de Kunstenbond, de Vereniging Platform Beeldende Kunst, en De Zaak Nu.
- 5 In deze calculator voert men het type expositie (solo, duo, of met een groep) en de looptijd (in weken) in, evenals het soort werk (bestaand of nieuw) dat tentoongesteld wordt. Zie <http://kunstenaarshonorarium.nl/calculator/>
- 6 De ondertekenaars houden zich aan de richtlijn volgens het principe 'pas toe of leg uit'. Dat betekent: de richtlijn wordt toegepast of bij een eventuele afwijking met redenen omkleed.
- 7 Zie <https://www.kunsten92.nl/publicaties/brieven/eerste-versie-fair-practice-code-gepresenteerd/>
- 8 <https://www.volkskrant.nl/economie/nieuw-kabinet-wil-minimumtarief-voor-zzp-ers-van-15-tot-18-euro~a4520898/>
- 9 <https://www.volkskrant.nl/economie/nieuw-kabinet-wil-minimumtarief-voor-zzp-ers-van-15-tot-18-euro~a4520898/>
- 10 De koeriers hebben zelf al meermaals geprotesteerd hiertegen wegens de lage vergoeding die zij ontvangen, en wijzen erop dat dit hen in de schijnzelfstandigheid dwingt. Zie onder andere <https://zzpbarmeter.nl/2017/12/08/maaltijdbezorgdienst-op-het-matje/#.Wqbc6-jOVYPY>
- 11 <https://www.volkskrant.nl/economie/nieuw-kabinet-wil-minimumtarief-voor-zzp-ers-van-15-tot-18-euro~a4520898/>
- 12 Hierbij moet uiteraard opgemerkt worden dat De Laat vooral bedrijven representeren die ad-interimkrachten leveren (zowel zelfstandig werkend als op payroll-basis), en dus belang heeft bij het laag houden van externe personeelskosten. Zie het ledenbestand van de Bovib: <https://www.bovib.nl/onze-leden/>. Voor het artikel waarin De Laat over over maximumtarieven rept, zie <https://financieel-management.nl/artikel/minimum-en-maximum-uurtarief-voor-zelfstandigen-goed-idee>
- 13 Lees vooral even Smeets' raak geschreven column *Over fatsoenlijke tarieven* op haar eigen website: <https://www.ionica.nl/over-fatsoenlijke-tarieven/>

Over de illustrator Kevin Scholtze

Als illustrator richt Kevin Scholtze zich op de aspecten van het leven waar hij zelf genot uit haalt. Kunst, cultuur (zowel digitaal als klassiek), muziek, film en games behoren hiertoe. Vanuit zijn achtergrond vestigt hij zich in de hedendaagse pop en nerd culture. Tevens kijkt hij altijd reikhalzend uit naar opdrachten die nieuwe mogelijkheden en avonturen bieden.

Met zijn werk probeert hij niet zozeer kritiek te geven, maar probeert hij een stuk vermaak aan de wereld toe te voegen. Zijn werk is daarom vaak erg decoratief en esthetisch aangenaam om naar te kijken. Hij combineert druktechnieken met harde lijnen en felle geschilderde kleuren om een unieke vorm te creëren.

Een impressie van zijn werk is te vinden op Instagram:
[instagram.com/kevinscholtzeart](https://www.instagram.com/kevinscholtzeart).

Contact kan via zijn website kevinscholtze-art.com of stuur een mailtje naar scholtze.kevin@gmail.com

Zelfstandig curatoren vertellen

Sectiebezoek aan Museum MORE

Foto's: Sophia Zürcher

door Merel van den Nieuwenhof (Zelfstandig Kunsthistoricus)

Op vrijdag 2 maart bracht de VNK-sectie Zelfstandigen een bezoek aan Museum MORE, waar twee zelfstandig curatoren openhartig hun verhaal deden. Frank van de Schoor (voormalig conservator Museum Het Valkhof) gaf een rondleiding door de tentoonstelling *De serene blik*, waarna Feico Hoekstra (voormalig conservator Museum Henriette Polak en Museum De Fundatie en al jaren werkzaam als zelfstandig tentoonstellingsmaker) inzicht gaf in de totstandkoming van de collectiepresentatie *Dwars kijken*.

In *De serene blik* wordt werk van vier realisten getoond: Floris Verster, Jan Mankes, Dick Ket en Henk Helmantel. De kunstenaars hebben elkaar opeenvolgend beïnvloed, maar worden in de tentoonstelling voornamelijk afzonderlijk gepresenteerd. Aan de kijker om de onderlinge overeenkomsten en verschillen te ontdekken. Het kijken

en vergelijken wordt een paar keer vergemakkelijkt met wandjes tussen de tentoonstellingszalen, waarop de kunstenaars elkaar flankeren met bijvoorbeeld zelfportretten of stillevens. Dat levert steeds een leuke onderlinge competitie op.

Frank van de Schoor vertelt hoe het tentoonstellingsconcept, en met name de combinatie van kunstenaars, al globaal vaststond voordat hij door Museum MORE werd benaderd. Vervolgens was

het aan hem om de expositie verder uit te denken en de tentoon te stellen werken te selecteren. De meest kritische vragen vanuit de groep worden gesteld in de zaal met werk van Henk Helmantel, een kunstenaar die vaker controverse oproept. Hij legt uit waarom hij achter de keuze staat om hem als hedendaagse component (en bovendien verzamelaar van het werk van de andere drie kunstenaars) te betrekken bij de tentoonstelling.

Bij *Dwars kijken*: een keuze uit eigen collectie gaf Feico Hoekstra vervolgens een inkijkje in de associatieve wijze van samenstellen. Kunstwerken werden gevoelsmatig of thematisch gegroepeerd, waardoor de kijker als vanzelf dwarsverbanden ontdekt. Geijkte MORE-kunstenaars Pyke Koch, Carel Willink en Raoul Hynckes worden zo gecombineerd met Katinka Lampe, Arnout Killian en Tobias Schalken. Met ruim 100 werken omvat de tentoonstelling 100 jaar aan kunst, van een Wim Schuhmacher uit 1913 tot een werk van Lara de Moor uit 2013.

Frank en Feico werden voor hun opdrachten allebei benaderd door Museum MORE. Hun ervaringen liepen desondanks wat uiteen. Frank gaf aan – na de jarenlange ervaring van het werken met een vast en op elkaar ingespeeld team – af en toe te moeten schakelen in de afstemming met vaste en externe medewerkers van het museum. Een verrassing was bijvoorbeeld de inzet van een vormgever, die niet alleen het design van de tentoonstelling op zich nam, maar ook het hangplan maakte. Feico werkt als ‘bijna vaste gastconservator’ vaker in opdracht van Museum

MORE en ervaaarde veel vrijheid bij het samenstellen van de collectiepresentatie. Hoewel in de praktijk soms lastig, omdat elke tentoonstelling iets anders vereist en iedere opdrachtgever weer anders werkt, werd geconcludeerd dat het zinvol is om afspraken zo concreet mogelijk vast te leggen en zo de wederzijdse verwachtingen te managen. Feico’s motto is niet voor niets: ‘Duidelijkheid duurt het langst.’

Tijdens de borrel naderhand werden onderling ervaringen uitgewisseld en werd de vraag in de groep gegooid hoe je je als

zelfstandig tentoonstellingsmaker te verzekeren. Musea blijken niet altijd exact te weten hoe hun verzekering omgaat met schade door externen. De conclusie was dan ook: wil je als zelfstandig tentoonstellingsmaker zeker weten dat je verzekerd bent bij schade, zorg dan altijd voor een eigen bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering. Zo kwam een einde aan een informatieve en gezellige middag.

De tentoonstelling De serene blik is nog t/m 13 mei te zien in Museum MORE, Gorssel.

Column

Kunsthistoricus en zwanger

Middenin een interview moest ik even halthouden. Ik was zojuist met de kunstenaar een trap op gelopen, en nu was ik buiten adem. Even zitten. Haar verhaal was verstoord, ik was afgeleid. Nee, zo'n zwangerschap maakt het werk als zelfstandig kunsthistoricus niet makkelijker.

Sinds de zomer ben ik in verwachting. Dat brengt natuurlijk allerlei voorspelbare veranderingen met zich mee, waaronder een nieuw eten vooral een nieuw borreelpatroon, wijdere kleding, en een snoezige babykamer in het voormalige rommelhok. Wat ik niet had verwacht, is dat een zwangerschap ook zo'n invloed zou hebben op hoe ik naar kunst kijk. En eigenlijk is het wel logisch. Als ik als kunstjournalist een tentoonstelling bezoek, loop ik daar niet rond als een robot. Ik ben niet te reduceren tot getrainde ogen op pootjes, geen kunsthistorisch opgeleid brein, maar een mens met een lichaam.

Het begon met praktische beperkingen. Toen mijn zwangerschap in een priller stadium was, bezocht ik voor een recensie een kunstinstallatie van Erik van Lieshout. De kunstenaar had een video gemaakt over een project in India, en hij presenteerde dat in een installatie die de sfeer van daar opriep. De galerieruimte was onder meer gevuld met planten die aan het rotten waren. Er hing een geur die nog het meest leek op lapsang souchong-thee, en voor de duidelijkheid moet ik erbij zeggen dat ik die thee altijd al vond stinken. Maar nu moest ik na tien minuten naar buiten omdat ik me niet goede voelde, terwijl andere bezoekers nergens last van leken te hebben. Als zzp'er zou je je dan bijna arbeidsongeschikt kunnen voelen, maar de galeriehouder was zo vriendelijk om me een screener te sturen zodat ik de film van ruim een uur thuis af kon kijken, en zo toch nog goed geïnformeerd een stuk kon schrijven.

Maar ook mijn kunstervaring zelf verandert. In Museum Voorlinden zag ik een serie prenten van Louise Bourgeois en Tracey Emin. Bourgeois had met waterverf torso's geschilderd van zwangere vrouwenlichamen en opgewonden mannenlichamen, waarna Emin eroverheen tekende. Zo steekt uit een blauwe zwangere buik iets wat op een voetje lijkt, en schreef Emin eronder: 'I lost you'. Die rauwe intimiteit, die kwetsbaarheid, het raakt me dieper dan anders. Maar hè gedver, ik heb geen zin in die narigheid.

Ik las dat sommige denkers tijdens de Renaissance geloofden dat wat een zwangere vrouw zag of dacht invloed had op de ontwikkeling van de foetus. Zo zou Maarten Luther ooit tijdens een lezing over Genesis verteld hebben over een zwangere vrouw die schrok van een muis en daardoor later een muis baarde. Je kon dus maar beter kijken naar plaatjes van heiligen dan naar beesten, leek de boodschap. Zoiets is niet wetenschappelijk bewezen natuurlijk, maar ik herken het wel: doe mij nu maar liever Giorgio Morandi dan, zeg, Ronald Ophuis. Toch wel handig dat ik als freelancer zelf mag bepalen waar ik over schrijf.

Eveneens in Voorlinden zag ik Shilpa Gupta's lichtinstallatie met de letters: *WheredoIendandyoubegin*. In de context van de tentoonstelling leek dat vooral over de willekeur van landsgrenzen te gaan; over waar het ene land eindigt en het andere begint. Maar het raakte me ook persoonlijk: waar eindig ik en begint de baby die nu in mijn buik groeit eigenlijk? Zo voegt mijn privésituatie een nieuw perspectief aan het kunstwerk toe, en verrijkt het mijn kunstervaring.

Ik kijk ernaar uit om te ontdekken hoe mijn kijkgedrag verder verandert als ik straks door musea dwaal met een kinderwagen

Sophia Zürcher
Zelfstandig Kunsthistoricus

Het belang van borrelen: Vrijdagavondborrel op 13 april

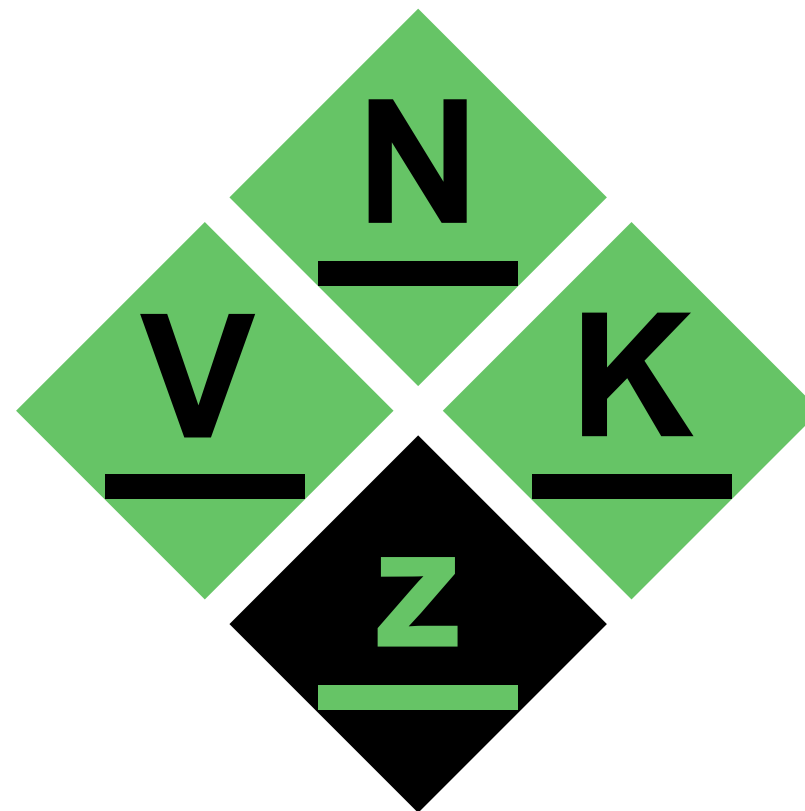
Het belang van borrelen – of netwerken, als je het zakelijker wilt bekijken – wordt nog wel eens onderschat. Toch zijn de kennis en contacten die je opdoet tijdens gesprekken over werk en privé goud waard. Niet alleen leer je van elkaars ervaringen en doe je nieuwe inzichten op, ook kun je jezelf beter leren kennen door te verwoorden wat je wilt en kunt, of wat je nog zou willen leren. Ook breid je met elk gesprek je netwerk uit en weet je nooit wat je nog eens voor elkaar zou kunnen betekenen. Wie weet leidt die ene ontmoeting een poosje later wel tot een opdracht... Om deze reden organiseert de sectie Zelfstandigen met ingang van 13 april 2018 enkele keren per jaar een borrel. Als verzamelplaats van een grote groep kunsthistorici biedt de VNK een uitstekende basis voor deze bijeenkomsten, waarbij je in informele setting kennis en ervaring kunt uitwisselen. Voor zelfstandig ondernemers is dit mogelijk nog urgenter dan voor vakgenoten die in

dienstverband voor een werkgever werken: hoewel de autonomie van een ondernemer fantastisch is, kan het zelfstandige bestaan zo nu en dan ook eenzaam zijn. Het bijpraten over een project en het delen van je enthousiasme met een andere kunstliefhebber werkt motiverend. Daarbij is het prettig om te kunnen sparren over zaken waar je tegenaan loopt en te horen dat je daarin niet de enige bent. Ook het uitwisselen van tips en ervaringen specifiek gericht op het ondernemerschap zijn nuttig: hoe kom jij aan nieuwe klanten, hoe profileer je jezelf en hoe onderhandel je over je prijs?

Herken jij je in bovenstaande ideeën? Dan zien we elkaar op de vrijdagavondborrel op 13 april!

Karlijn de Jong
*Zelfstandig kunsthistoricus,
De Jong Kunst+Project*

Netwerkborrel voor zelfstandige kunsthistorici
(maar ook andere geïnteresseerde kunsthistorici zijn van harte welkom)
Vrijdag 13 april 2018 vanaf 20:00 uur
Café Hofman, Janskerkhof 17A, Utrecht
Aanmelden niet nodig

Twée in één: bedrijfseconoom en kunsthistoricus

Marion van der Marel

De eerste vraag waar een museum of erfgoedinstelling een antwoord op moet hebben, is die van haar bestaansrecht, de reden 'waartoe het op aarde is'. Het is daarnaast belangrijk inzicht te hebben in de unieke en sterke eigenschappen (bijvoorbeeld een bijzondere collectie of een historisch gebouw), en in de zwakke eigenschappen (slecht bereikbare locatie of gebrek aan vrijwilligers). Een organisatie moet zich daarbij ook afvragen hoe zij het zich verhoudt tot andere partijen, zoals andere musea, bezoekers, subsidiegevers en politieke besluitvormers. Welk effect kunnen deze relaties hebben op de bedrijfsvoering? Zo kunnen toenemende bezoekersaantallen bijvoorbeeld niet alleen kansen bieden (hogere opbrengsten), maar ook voor bedreigingen zorgen (het gebouw is niet toegerust op grotere aantallen bezoekers).

Dergelijke factoren moeten uiteindelijk vertaald worden naar een goed geformuleerde missie en strategie voor de organisatie, een noodzakelijk uitgangspunt voor een effectieve bedrijfsvoering. Missie en strategie vormen

de basis en de toetssteen voor alle overige keuzes die in een organisatie worden gemaakt, inclusief de besteding van financiële middelen. Als een museum zich bewust is van dergelijke bedrijfs-economische vraagstukken, is de kans groter dat de organisatie gezond blijft. Ook voor de zelfstandig ondernemende kunsthistoricus zijn dit soort thema's relevant. Om succesvol te zijn is het nuttig je af te vragen wat jou uniek of bijzonder maakt en wat je toe te voegen hebt aan het landschap van zelfstandige kunsthistorici. Het is goed te weten hoe je je verhoudt tot je collega's of concurrenten. Wie zijn je (potentiële) klanten en welke andere relaties zijn belangrijk voor het slagen van je missie?

Uiteraard geldt dit ook voor mij. Na mijn studie bedrijfseconomie in Rotterdam heb ik een aantal jaren als accountant gewerkt in de internationale praktijk van PwC, een groot internationaal accountants en (belasting-) advieskantoor. Ik was daar verantwoordelijk voor het uitvoeren van financiële audits (onderzoek en controle), gaf leiding

aan auditteams en rapporteerde aan cliënten. In 2001 ben ik in Londen gaan wonen en toen heb ik het roer omgegooid. Ik stopte bij PwC en ging fulltime studeren bij Christie's Education. Met een groep internationale studenten volgden we colleges van gerenommeerde docenten en waren we vaak in het veilinghuis of in een van de Londense musea te vinden. Bijzonder aan de opleiding was dat er evenveel aandacht was voor de *fine arts* als voor de *decorative arts*. Eenmaal terug in Nederland heb ik de bachelor kunstgeschiedenis in Utrecht gevolgd. Omdat ik een speciale interesse heb in beeldhouwkunst en de materiële aspecten ervan, schreef ik mijn scriptie bij Sven Dupré, die toen net was aangesteld als hoogleraar. Het onderwerp was de rol van het materiaal van de beeldhouwer binnen het Florentijnse paragonedebat in de zestiende eeuw.

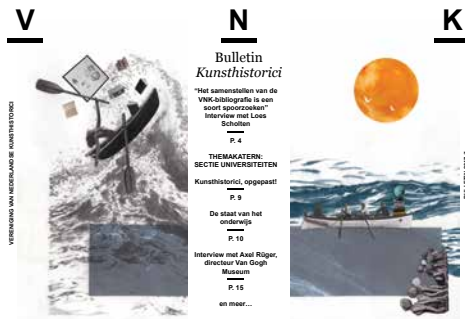
Na mijn afstuderen ben ik me gaan afvragen wat mij drijft en wat ik met mijn bagage zou kunnen toevoegen. Hier ben ik achter gekomen door veel 'koffie te drinken', contact te zoeken met

diverse vakgenoten en deel te nemen aan symposia en discussies. Heel nuttig zijn in dit verband de workshops die de sectie Zelfstandigen van de VNK organiseert. Dit zijn bij uitstek gelegenheden om contacten te leggen, ervaringen uit te wisselen en ideeën op te doen.

Het is mijn doel om mijn achtergronden in de bedrijfseconomie en de kunstgeschiedenis te verenigen. Met deze kennis en ervaring wil ik bijdragen aan het behoud van de vele mooie musea en erfgoedinstellingen in Nederland. Het is een uitdaging om deze organisaties behalve vanuit een artistiek of historisch perspectief ook met een bedrijfsmatige bril te bekijken, zeker in tijden waarin musea en andere erfgoedinstellingen subsidies zien teruglopen en genoodzaakt zijn nieuwe inkomstenbronnen aan te boren. Van deze instellingen wordt gevraagd steeds meer zelfvoorzienend te zijn en dat vraagt om een gedegen bedrijfsvoering.

Marion van der Marel
*Onafhankelijk kunsthistoricus en
bedrijfseconoom*

Marion wordt de nieuwe penningmeester van de VNK per 1 januari 2019. Zij is echter van april-september al waarnemend penningmeester i.v.m. het zwangerschapsverlof van Ellis Dullaart.

Nog geen lid van de VNK?

De Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici wil kunst- en architectuurhistorici in Nederland bij elkaar brengen en kennisoverdracht, ontmoeting en discussie binnen het vakgebied bevorderen. Dat doen we onder andere door het organiseren van bijeenkomsten en workshops, door het uitgeven van het bulletin *Kunsthistorici* en door actief te zijn op de website en *social media*.

Bijna 1000 kunst- en architectuurhistorici in Nederland en daarbuiten zijn al lid van de VNK. Als lid blijf je op de hoogte van het laatste nieuws uit het vakgebied en krijg je de mogelijkheid regelmatig collega's te ontmoeten en je netwerk uit te breiden. Studenten en gepensioneerden kunnen bovendien voor een lager tarief lid worden. Het is nu ook voor instellingen mogelijk om de VNK te steunen.

Lidmaatschap:

€ 30,- of €23,- per jaar (studenten en gepensioneerden)

Lidmaatschap voor het leven:

€ 1.000 (u ontvangt het boek *Onder kunsthistorici*)

Institutioneel steunlidmaatschap:

€ 500,- per jaar (u krijgt 2 deelnemersplaatsen tijdens de VNK-activiteiten en vermelding van uw logo op de website)

Begunstigers lidmaatschap (persoon/instituut):

€ 100,- per jaar (u wordt vermeld op de website)

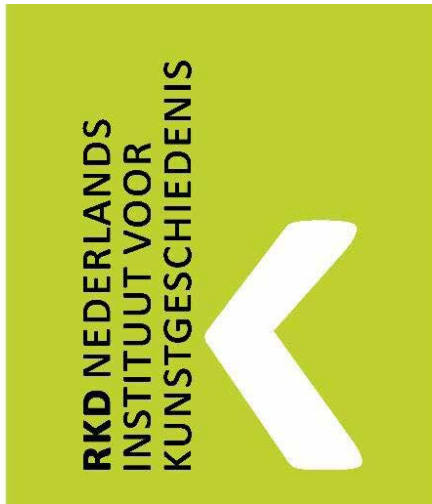
Aanmelden?

Stuur een email naar de ledenadministratie: secretariaat@kunsthistorici.nl en vermeld hierin achternaam, voorletters en titel, adres, postcode+ woonplaats, geslacht, afstudeerrichting en e-mailadres. De kosten van het lidmaatschap zijn inclusief het abonnement op *Kunsthistorici*.

www.kunsthistorici.nl

INSTITUTIONELE STEUNLEDEN VNK:

RIJKS MUSEUM

Colofon

Kunsthistorici is een uitgave van de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici (VNK)

29ste jaargang, nr. 1, april 2018

Redactie

Anne van Dam, ResMA, hoofd- en eindredactie
dr. Annette de Vries, redactieraad
Ellis Dullaart MA, redactie

Vormgeving en opmaak

Janna & Hilde Meeus, www.meeusontwerpt.nl

Redactieadres

Anne van Dam, secretariaat@kunsthistorici.nl

Deze uitgave kwam tot stand met medewerking van:

Marie Baarspul
Sarah de Clercq
Kirsten Derks
Samantha Hoekema
Marieke Jooren
Merel van den Nieuwenhof
Sophia Zürcher
Karlijn de Jong
Menno Jonker
Kevin Scholtze
Annette de Vries
Ellis Dullaart
Geerte Boersma

Bestuur VNK

dr. Annette de Vries, voorzitter
Geerte Broersma MA, secretaris
Ellis Dullaart MA, penningmeester
dr. Arjan de Koomen
dr. Eloy Koldewij
Menno Jonker MA
Epcó Runia
Marie Baarspul MA

Abonnement

Een abonnement op *Kunsthistorici* is inbegrepen bij het lidmaatschap van de VNK. De jaarlijkse contributie bedraagt € 30,- en € 23,- (gepensioneerden en studenten), ongeacht in welke maand men zich opgeeft. U wordt verzocht gebruik te maken van de toegestuurdte betalingsinstructies. Voor meer informatie kunt u zich wenden tot de ledenadministratie.

Kunsthistorici wordt digitaal verspreid.

Opzegging

Lidmaatschap en abonnement worden jaarlijks stilzwijgend verlengd. Het lidmaatschap kan alleen schriftelijk bij de ledenadministratie worden opgezegd, op elk moment en met onmiddellijke ingang.

(Email)adreswijzigingen

Doorgeven aan de ledenadministratie.

Secretariaat en ledenadministratie VNK

t.a.v. Anne van Dam
Postbus 90418
2509 LK Den Haag
secretariaat@kunsthistorici.nl

www.kunsthistorici.nl

© Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de afbeeldingen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, worden verzocht zich tot de redactie te wenden.